

Titel: De heilige triade? Religie, globalisering en duurzame ontwikkeling

Samenvatting

Dit proefschrift gaat over ontwikkeling, globalisering en religie. Deze onderwerpen zijn tot nu toe hoofdzakelijk apart bestudeerd (en dan vaak alleen met behulp van kwalitatief onderzoek waarbij tevens dikwijls wordt uitgegaan van een eenzijdig oorzakelijk verband). In dit proefschrift worden de onderlinge verbanden tussen ontwikkeling, globalisering en religie getoond en wordt de aandacht gevestigd op de heterogeniteit van grootte, richting en significantie van de oorzakelijke verbanden. Aangezien ontwikkeling, globalisering en religie van oudsher diep verankerd zijn in de menselijke natuur, vormt bestudering van de onderlinge verbanden een ingewikkelde onderzoekspuzzel. De puzzel wordt nog ingewikkelder door het multidimensionale karakter van globalisering en (duurzame) ontwikkeling en het onscherpe concept van (non-)religie dat in hoge mate subjectief en gebaseerd op zelfrapportage is. Het proefschrift heeft daarom noodgedwongen een bescheiden doelstelling: het bijdrage van vier stukjes aan de puzzel van ontwikkeling, globalisering en religie.

Het eerste puzzelstukje heeft te maken met een grote blinde vlek in de geschiedenis van het economisch denken over internationale handel. Daarin wordt grotendeels voorbijgegaan aan theoretici en auteurs uit het oude Azië. Dit puzzelstukje duikt op in hoofdstuk 2. Voor dit hoofdstuk is geput uit traditionele narratieven als basis van een beschrijving en bespreking van de wijze waarop er in vijf grote levensbeschouwingen uit het oude Azië (de Vedische religie, het boeddhisme, confucianisme, Chinees legalisme en de islam) gedacht wordt over kooplieden en hun commerciële activiteiten. Met de methode van Jacob Viner, die eerder is gebruikt voor onderzoek naar de invloed van het vroege Griekse, Romeinse en (vroeg) christelijke denken op de handel, zijn de attitudes ten opzichte van kooplieden en hun commerciële activiteiten (als indicatie van de houding ten opzichte van handel en internationale handel) onderzocht. Binnen de context van religie en internationale handel wordt in het hoofdstuk ook ingegaan op recente bevindingen over de invloed van deze vijf levensbeschouwingen op internationale economische betrekkingen en uitwisselingen. Een belangrijke bevinding is dat deze invloed verschillend is (variërend van een zeer positieve houding in de islam tot een aanhoudend negatieve evaluatie in het Chinees legalisme). De bevindingen van dit hoofdstuk vormen een inspiratiebron voor de rest van het proefschrift. Daarin ligt de focus vanwege de beschikbaarheid van gegevens op de hedendaagse empirische relevantie van religie voor globalisering en duurzame ontwikkeling.

Het tweede puzzelstukje is een eerste verkenning van het empirische verband tussen religie en globalisering. Daarin wordt gekeken naar de richting van de causaliteit tussen religie en globalisering met behulp van een Granger-causaliteitsanalyse en de impulsresponsfuncties van een groot aantal vector-autoregressieve modellen (VARs). Het onderzoek in hoofdstuk 3 bestrijkt een breder domein dan het onderzoek uit hoofdstuk 2, zowel in omvang als reikwijdte, door de toevoeging van het christendom en atheïsme als verklarende variabelen en het onderzoek is niet alleen gericht op internationale handel op zich, maar ook op multidimensionale aspecten van globalisering (economische, sociale en politieke globalisering en het juridisch onderscheid tussen *feitelijke* en *juridische* graadmeters van globalisering). De onderzoeksgegevens in hoofdstuk 3 zijn geanalyseerd met een kwantitatieve methode. Het verband tussen religie en globalisering is onderzocht door middel van een Granger-causaliteitstoets in een steekproef van 159 landen in de periode van 1990 tot 2015. Hieruit blijkt dat er significante – tot nu toe niet erkende – verschillen zijn in de richting, grootte en significantie van het verband tussen multidimensionale globalisering en de zeven categorieën van (niet-)religies.

Het derde puzzelstukje is ingewikkeld: het betreft het multidimensionale begrip duurzame ontwikkeling. Hoofdstuk 4 beschrijft het empirische onderzoek naar het verband tussen globalisering en duurzame ontwikkeling. Op basis van paneldata die tussen 1990 en 2018 in 160 landen zijn verzameld zijn 180 non-lineaire modellen geanalyseerd. Een belangrijke uitkomst is dat de graadmeters voor globalisering over het geheel genomen zowel lineair als kwadratisch significant zijn. Dit wijst op een omgekeerde U-vormige relatie tussen duurzame ontwikkeling en globalisering. Het onderliggende zuivere effect en de variatie in de schattingen van deze 180 regressies zijn nader geanalyseerd door middel van een zelf-meta-analyse. Dit is voor zover bekend de eerste keer dat dit instrument op deze wijze is gebruikt in empirisch economisch onderzoek.

Het laatste puzzelstukje van het proefschrift wordt gevormd door een analyse van de directe en indirecte effecten van religie op duurzame ontwikkeling. Hoofdstuk 5 neemt als het ware een centrale plaats in tussen de onderwerpen van de vorige hoofdstukken, omdat het omgeven is door de vorige drie puzzelstukjes. Daarom is een stelsel van vier simultane vergelijkingen opgesteld waarbij ontwikkeling, globalisering en religie elkaar gelijktijdig beïnvloeden onder onderling gecorreleerde voorwaarden. In een steekproef van 146 landen in de periode tussen 1990 en 2015 zijn de effecten van verschillende religies op duurzame ontwikkeling onderzocht. In dit onderzoek dat wordt besproken in hoofdstuk 5 gaat het daarbij om zowel directe als indirecte effecten van religie die optreden via twee mogelijke kanalen: globalisering en inkomen.

Met de onderzoeksresultaten uit deze vier hoofdstukken van het proefschrift wordt op vijf manieren een bijdrage geleverd aan de bestaande literatuur.

1. Het literatuuroverzicht in hoofdstuk 2 voorziet in de lacune van het gebrek aan onderzoek naar het oude Azië in de literatuur over de geschiedenis van economische denkbeelden over internationale handel. Daarnaast wijst dit overzicht en de bespreking daarvan erop dat er in de diverse religies verschillend wordt aangekeken tegen internationale handel. Deze heterogeniteit tussen religies wordt nu nog nauwelijks aangestipt in de literatuur.
2. Uit het empirisch kwantitatief onderzoek naar het verband tussen verschillende religies en globalisering blijkt dat er verschillen zijn tussen religies. De resultaten uit hoofdstuk 3 wijzen ook op Granger-causaliteit in twee verschillende richtingen (ofwel van religie naar globalisering, of andersom, of tweezijdig). Erkenning en bewustzijn van deze heterogeniteit en variaties in de richting van Granger-causaliteit kunnen zorgen voor een verbetering in de methodologie van toekomstig onderzoek over dit onderwerp.
3. In hoofdstuk 4 wordt een niet-lineair verband tussen globalisering en duurzame ontwikkeling geconstateerd en gepleit voor verschillende manieren om dit verband te modelleren. Daarnaast dienen de multidimensionale benadering en de zelf-meta-analyse daarvan als reminder om in empirisch onderzoek rekening te houden met de verschillende dimensies van zowel globalisering als duurzame ontwikkeling. Deze begrippen moeten nadrukkelijk niet als eendimensionaal worden opgevat.
4. In hoofdstuk 4 wordt een zelf-meta-analyse beschreven. Dit is een vernieuwende toepassing van een bekende onderzoeksmethode uit de economie. Deze innovatie is relevant voor ander empirisch onderzoek waarin belangrijke variaties in een groot aantal schattingen gerapporteerd moeten worden.
5. Uit de resultaten in hoofdstuk 5 blijkt dat verschillende religies en levensbeschouwingen (inclusief atheïsme) significante, verschillende, directe en indirecte effecten hebben op duurzame ontwikkeling.

De puzzelstukjes van het onderzoek naar het (onderling) verband tussen ontwikkeling, globalisering en religie geven nog geen compleet beeld. Zoals bij elke legpuzzel ontbreken er waarschijnlijk stukjes en passen de stukjes die in later onderzoek worden aangelegd niet precies op de bevindingen van deze dissertatie. Dit raakt echter niet aan de essentie van het proefschrift. De conclusie van dit proefschrift is duidelijk: religie en de potentiële effecten ervan moeten worden opgenomen in het toekomstige ontwikkelingsdiscours.